TLOS ANTİK KENTİ YAKINLARINDAKİ TAVABAŞI MAĞARASI KAYA RESİMLERİ

ROCK PAINTINGS FROM TAVABAŞI CAVE NEAR THE ANCIENT CITY OF TLOS

Taner KORKUT[*], Gül IŞIN[**], Turan TAKAOĞLU[***], Bilsen ÖZDEMİR[****]

Anahtar Kelimeler: Likya, Tlos Antik Kenti, Tavabaşı Mağarası, Kaya Resimleri, Kalkolitik Dönem
Keywords: Lycia, Ancient City of Tlos, Tavabaşı Cave, Rock Paintings, Chalcolithic Period

ÖZET

Likya Bölgesi sahip olduğu tarihi ve doğal zenginlikleriyle Anadolu uygarlıkları içerisinde önemli bir konuma sahiptir. Herodot Likya halkının Girit'ten göç ettiğini belirtmiştir. Homeros'un İlyada Destanı'nda Likya ordusunun Troya savaşlarında Sarpedon önderliğinde Akhalara karşı kahramanca mücadelesi anlatır. Hem Hitit tabletleri hem de mısır hiyerogliflerinden Likya ordusunun Kadeş Savaşı'nda Hititlerin yanında savaştığı da bilinmektedir. Likya halkının Demirçağ öncesinde bu topraklardaki varlığı yakın zamana kadar arkeolojik buluntularla belgelenememiştir. Dolayısıyla kendilerine özgü bir dili ve sanatı olan Likyalıların tarihsel geçmişi hakkında farklı görüşler ortaya atılmıştır. Tlos Antik Kenti ve yakın çevresindeki Tavabaşı - Girmeler mağaralarında yapılan araştırmalar Likya Bölgesi'ndeki yaşamın Hititler zamanından daha önce başladığını göstermiştir. Tlos kent merkezinde yürütülen kazı çalışmaları esnasında Kalkolitik Dönem ve Tunç Çağına ait yerleşim kalıntılarına ulaşılmıştır. Girmeler Mağarası önünde tespit edilen höyükteki en erken yerleşim katmanı seramiksiz Neolitik Dönem'e tarihlenmektedir. Tavabaşı mağaraları da benzer şekilde Neolitik Dönem'den itibaren bölge insanının sosyal yaşam detaylarını içeren arkeolojik veriler sunmaktadır. Mağaraların dış yüzeylerinde bulunan farklı ikonografideki kaya resimleri prehistorik dönemlere ait Tavabaşı yerleşiminin önemli kanıtlarındandır.

ABSTRACT

Archaeological investigations conducted in the mountainous territory of the ancient Lycian city of Tlos revealed significant information regarding the prehistoric past of the region. One of the most important discoveries is probably the Tavabaşı Cave, which has evidence for prehistoric rock art. Tavabaşı is composed two caves located very close one another, namely the upper cave and the lower cave. A group of figures painted in red have been documented on the weathered surface of the rock face above and to the left of the small entrance to the lower cave. These rock paintings are characterized by various geometric motifs, ornaments, unidentified signs and human figures. In terms of style, they strongly resemble rock paintings identified at numerous locations in the Latmos Mountains to the northwest. Previously, it was accepted that the Latmos examples were the only testimonies to rock art in western Anatolia. Tavabaşı presents new evidence for the southward expansion of this tradition. It is proposed that the paintings observed on the façade of the lower cave could be dated to the first half of the fifth millennium BC in the light of two radiocarbon dates from the trial trench conducted inside the lower cave. This dating is more-or-less in accordance with the date offered for rock paintings in the Latmos Mountains, which accepted to be from the late sixth and fifth millennia BC based on the stylistic comparison of figures with those observed on painted pottery from the Lake District.

[*] Prof. Dr. Taner KORKUT, Akdeniz Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü, Antalya. E-posta: tkorkut@akdeniz.edu.tr
[**] Prof. Dr. Gül IŞIN, Akdeniz Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü, Antalya. E-posta: gulisin@gmail.com
[***] Prof. Dr. Turan TAKAOĞLU, Onsekizmart Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü, Çanakkale. E-posta: turantakaoglu@gmail.com
[****] Arş. Gör. Bilsen ÖZDEMİR, Akdeniz Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü, Antalya. E-posta: bilsenercan@gmail.com

1. GİRİŞ

Muğla İli'ne bağlı Seydikemer İlçesi'nin yaklaşık 15 km güneydoğusundaki Yaka Köyü sınırları içerisinde kalan Tlos Antik Kenti (Res. 1), savunmaya elverişli dağlık arazi yapısı ve Eşen Vadisi'ne hakim konumuyla öne çıkan önemli Likya Bölgesi yerleşimlerindendir[1]. Akdağlar'ın sarp yamaçlarında başlayan tarihi yerleşim alanı batı yönde Eşen Nehri'nin getirdiği alüvyonlarla oluşmuş vadi düzlüğüne kadar ulaşır. Ayrıca güney yönde kalan Saklıkent Kanyonu ile kuzeybatıda bulunan Seydikemer İlçesi antik kentin egemenlik sınırlarını çizer. Tlos Antik Kenti'nin komşuları arasında kuzeyde Araxa, kuzeydoğuda Oinoanda, kuzeybatıda Kadyanda, güneyde Xanthos, güneybatıda Pınara ve batıda Telmessos şehirleri yer almaktadır.

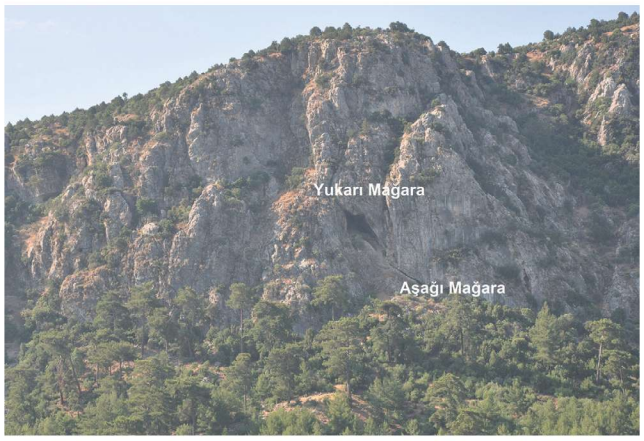
Res. 1. Likya Bölgesi Prehistorik Yerleşim Alanları / *Map Showing Major Prehistoric Sites in South-West Anatolia.*

Tlos arkeolojik kazıları kapsamında kentin territoryasında da bölgenin antik çağ kültürlerine yönelik önemli araştırmalar gerçekleştirilmiştir. Tlos'un Geç Tunç Çağı Hitit kaynaklarında *Tlawa* olarak adı geçen bir kaç kentten birisi olması bu araştırmaların altında yatan ana nedenlerden birisi olmuştur. Tlos çevresinde olası MÖ 2. Binyıl buluntulara ait izleri tespit etmeyi amaçlayan çalışmalar esnasında bölgenin Tunç Çağı, Kalkolitik ve Neolitik Dönemlerine ait önemli verilere ulaşılmıştır. Bu yerleşimlerden en önemlisi hiç şüphesiz Erken Neolitik Dönemden Bronz Çağına kadar iskan izleri sunan Girmeler Mağarası önündeki bugün tahrip olmuş höyük yerleşimi kalıntılarıdır[2]. Tlos kazı ekibi tarafından gerçekleştirilen yüzey araştırmalarında ortaya çıkan en dikkat çekici keşiflerden birisi de Arsaköy yakınlarında Tavabaşı Mevkii'ndeki iki mağaradır[3]. Bunlardan Aşağı Mağara'ya girişi sağlayan küçük açıklığın üzerinde ve solunda aşınmış düz yüzey üzerinde kırmızı boya ile yapılmış farklı biçimlerde geometrik motifler, süslemeler, insan figürleri ve tanımlanamayan figürler dikkat çekmektedir. Üslup bakımından burada karşımıza çıkan kırmızı boyalı figürlerin çok yakın benzerlerini kuzeybatıda Latmos Dağlarında bulunan birçok kaya resimlerinden bilmekteyiz. Şimdiye kadar Latmos Dağları kaya resimlerinin Batı Anadolu kaya resim sanatının tek tanığı olarak kabul edilmekteydi. Tavabaşı Aşağı Mağara artık Latmos Dağları bölgesinde tespit edilen kaya resimleri geleneğinin daha güneye, Fethiye Bölgesine kadar uzanmış olduğuna işaret etmektedir. Bu çalışmada sözü edilen kaya resimlerinin Aşağı Mağara içindeki test açmasından alınan örneklerin radyokarbon yöntemiyle tarihlememesi sonucunda en geç MÖ 5. binin ilk yarısına ait olabileceği tahmin edilmektedir. Bu tarihlemenin Latmos Dağları bölgesinde bulunan kaya resimleri için önerilen MÖ geç 6. Binyıl/erken 5. Binyıl tarihi ile aşağı yukarı örtüştüğü görülmektedir.

2. TAVABAŞI AŞAĞI MAĞARA VE YUKARI MAĞARA

Tlos Antik Kenti'nin güneyindeki Arsaköy yakınlarında Tavabaşı Mevkii'nde bulunan ve birbirine çok yakın Yukarı Mağara ve Aşağı Mağara olarak adlandırılan arkeolojik alanlar bölgenin özellikle Kalkolitik insanlarının yaşamları konusunda önemli bilgiler sunmaktadır (Res. 2). Deniz seviyesinden yaklaşık 900 m yükseklikte yer alan ve tırmanış için güvenlik donanımı gerektiren Tavabaşı Mevkii'nde bulunan iki mağara bölgenin prehistorik dönem insanının sosyal yaşam detaylarını sunan arkeolojik buluntular içermektedir[4]. Yukarı Mağara içlerinde ve çevresinde bulunan kalıntılar Erken Neolitik Dönem'e kadar geriye gitmesine rağmen hem Yukarı Mağara hem de Aşağı Mağara'nın özellikle Orta Kalkolitik dönem boyunca en azından 300 yıl süreyle kesintisiz kullanıldığı anlaşılmaktadır. Aşağı Mağara'nın dış yüzeylerinde bulunan farklı ikonografideki kaya resimleri bölge kültür tarihi için önemli bulguları temsil etmektedir[5].

[1] Korkut 2015.
[2] Takaoğlu/Korkut/Erdoğu/Işın 2014.
[3] Korkut/Işın/Takaoğlu (baskıda).
[4] Korkut 2012: 464, Res. 14-15; Korkut 2013: 195, Res. 14; Korkut 2014: 109-110, Res. 11-12; Korkut 2015: 162-166.
[5] Korkut 2012: 464-465, Res. 14; Korkut 2013: 195-197, Res. 14.

Res. 2. Arsaköy yakınlarındaki Tavabaşı Mağaraları Genel Görünüm / *View of Upper Cave and Lower Cave at Tavabaşı near Arsaköy.*

Yaklaşık olarak 19 metre eninde geniş bir girişe sahip Yukarı Mağara'nın girişinin önünde bulunan büyük kaya kütlelerindeki çökme ve kopmalardan dolayı buraya ulaşım zaman içinde zorlaşmıştır. Mağara girişinin hemen batı yönündeki kayalığın önünde yeralan iki adet Erken Bizans Dönemi sarnıcın varlığından, girişteki göçüklerin günümüzden en az bin yıl önce gerçekleştiği düşünülmektedir. Mağara önündeki kaya kütlelerinin kopmasının ardından mağaranın kullanımı sona ermiş olmalıdır. Oldukça kalın sıvalarla yalıtılmış olan sarnıçlardan ilki yaklaşık 2,8 m, ikincisi ise 2 m çapında oval plan gösterir. Mağaranın ana girişinden yaklaşık 22 m sonra, 1,5 m genişliğindeki dar bir geçitle ilk geniş galeriye ulaşılır. Daha sonraki 2. geçit dar ve zahmetli bir yol verir ve o da geniş ve ferah olan ikinci galeriye ulaşır. 3. geçitten sert bir tırmanışla çıkıldıktan sonra ulaşılan küçük bir odacıkla mağara açıklığı son bulur. Burada mağara oluşumuyla bağlantılı sarkıtlar tüm görkemiyle günümüze ulaşmıştır. Galeri ve geçitlerin zemininde rastlanılan çanak çömlek parçaları Neolitik Dönem'den Bizans Dönemi'ne kadar farklı zaman dilimlerine tarihlenmektedir[6].

Aşağı Mağara ise Yukarı Mağara'ya göre kayalık yüzeyin bir alt kodunda yer almaktadır (Res. 3). Yukarı Mağara'ya göre daha küçük ve 9 metre uzunluğunda ve 6 metre genişliğinde tek bir odadan oluşan Aşağı Mağara'ya 1,2 x 0,6 m ölçülerinde küçük bir açıklıktan girilmektedir. Mağaranın zemininde kaçak kazıcıların açtığı çukurda yapılan tespit ve belgeleme çalışmaları esnasında farklı yerleşim katmanlarına ulaşılmıştır (Res. 4). Yüzeyden yaklaşık olarak 1,5 m derinlikte ana kayaya ulaşan açmanın kaya üzerindeki 0,6 m kalınlığında kültür tabakasında yoğun miktarda Orta Kalkolitik döneme ait buluntular ortaya çıkarılmıştır. Söz konusu yerleşim tabakası alt ve üstten genellikle karbon birikimi ile diğerlerinden ayrılmıştır. Söz konusu Orta Kalkolitik dönem tabakasından alınan iki örneğin radyokarbon tarihlemesi sonucu bu tabakanın MÖ 4838 ve 4459 arası yaklaşık

Res. 3. Tavabaşı Aşağı Mağara girişi / *Entry of Lower Cave at Tavabaşı.*

[6] Korkut 2012: 464-65, Res. 15.

300-350 yıl kadar iskan gördüğü söylenebilir. Değişik tabakalarda gözlemlenen seramikler içerisinde yüzeye yakın tabakalarda az miktarda Neolitik Dönem, Bronz Çağı ve Demir Çağından Bizans Dönemine kadar farklı dönemleri temsil eden çanak çömlek parçaları gözlemlenmiştir. Mağara girişinin hemen üst kısmındaki fresko parçaları da Bizans Dönemi'ne tarihlenmektedir.

Res. 4. Tavabaşı Aşağı Mağara İçinde Açılan 2,5 x 2 m Boyutlarındaki Sondaj Çukuru / *Trial Trench Measuring 2,5 m x 2 m Opened in Lower Cave at Tavabaşı.*

Demir Çağ öncesi Likya kültür tarihi için büyük önem arz eden Tavabaşı mağaraları Batı Anadolu arkeolojisinin en az bilinen dönemlerinden biri olan Orta Kalkolitik Dönem yerleşim izlerini de barındırmaktadır. Güneybatı Anadolu'da söz konusu Orta Kalkolitik Dönem yalnızca Karain Mağarası ile Elmalı ovasında Aşağı Bağbaşı ve Kızılbel gibi yerleşimlerden bilinmektedir[7]. Özellikle Aşağı Mağara'nın kesitlerinden alınan radyokarbon örnekleri de bu dönemin aydınlatılması için önemli veriler sunmaktadır. Mağara içerisinde tespit edilen prehistorik çanak çömlek arasında Orta Kalkolitik Döneme tarihlenen örnekler yüksek bir orandadır (Res. 5). Bilindiği üzere Batı Anadolu'da az bilinen Orta Kalkolitik Dönem, Göller Bölgesi Hacılar çok renkli seramik geleneği ile tanımlanan nitelikli Erken Kalkolitik kültür ile daha çok Beycesultan erken evreleriyle özdeş tutulan ve genellikle koyu renkli seramik geleneği ile temsil edilen Geç Kalkolitik kültür arasındaki geçiş dönemidir. Elmalı Ovasında belirlenen söz konusu Orta Kalkolitik Dönem ile ilgili bilgilere Tavabaşı Aşağı Mağara'nın katkı sağlaması bu bakımdan önemlidir. Genellikle kısa dönemli iskanlar ile karakterize edilen Orta Kalkolitik Dönem yerleşim tipleri arasında Tavabaşı örneğinde olduğu gibi mağara tipi yerleşimlerin yer alması da ayrıca ilgi çekicidir.

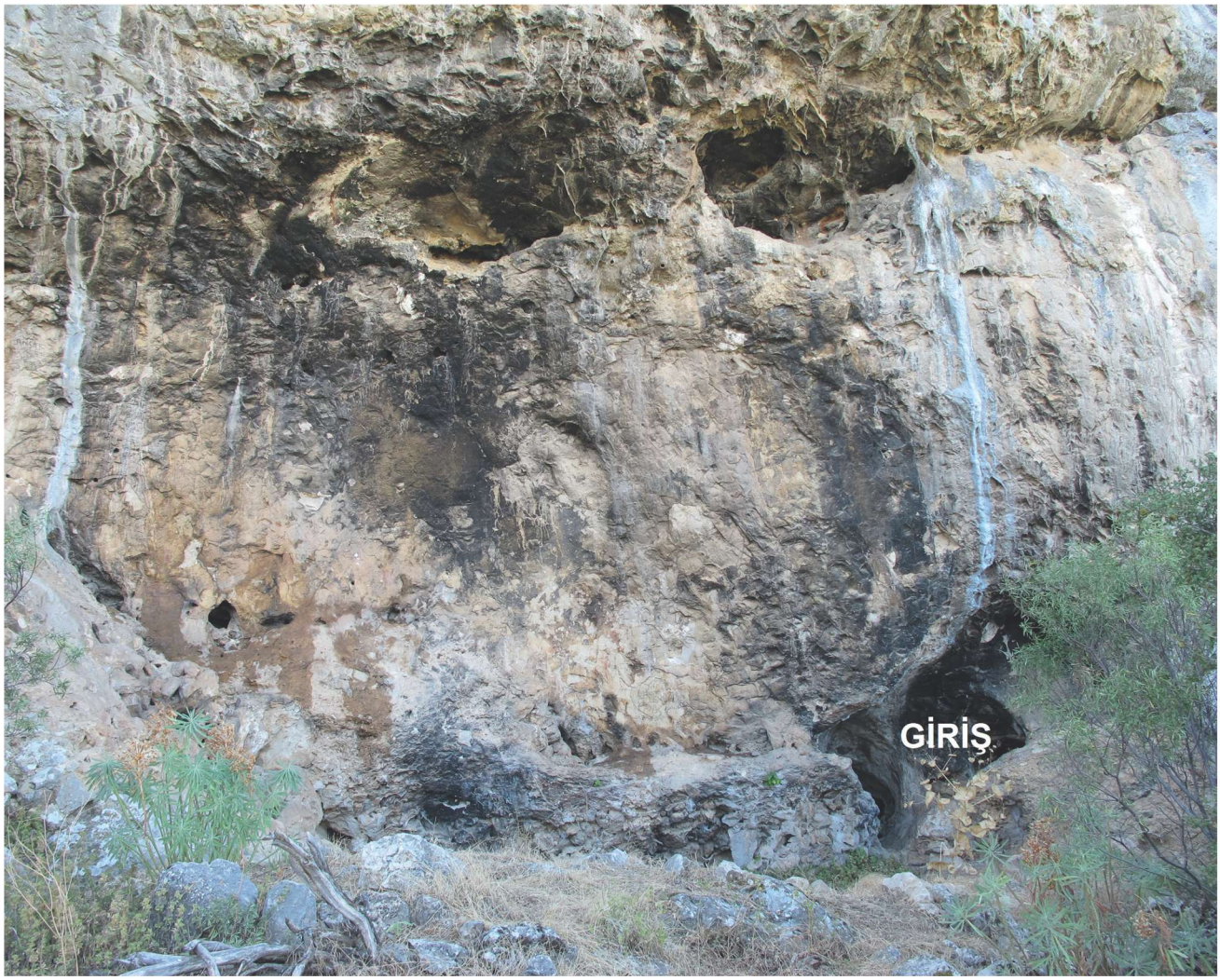
Res. 5. Tavabaşı Aşağı Mağara Orta Kalkolitik Dönem Seramik Buluntuları / *Middle Chalcolithic potsherds from Lower Cave at Tavabaşı.*

[7] Mellink 1975: 355; Eslick 1980: 8; Eslick 1992.

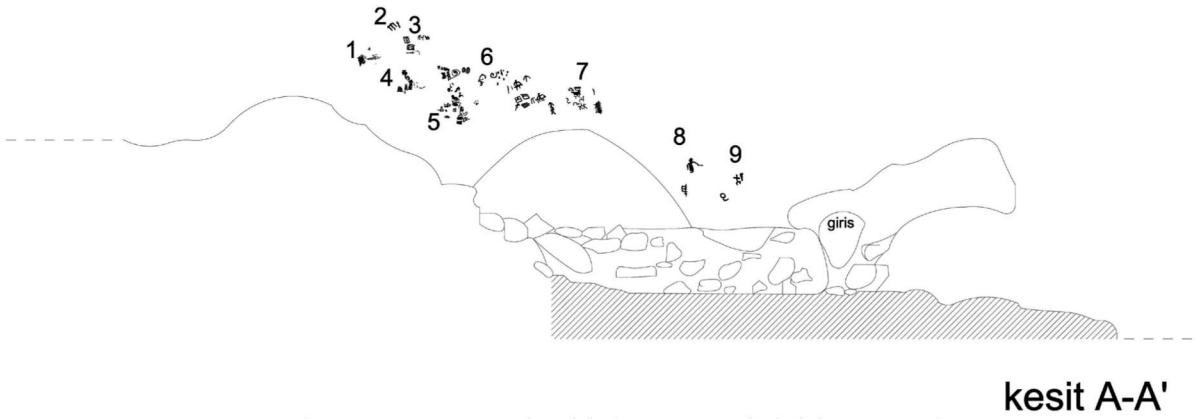
3. TAVABAŞI KAYA RESİMLERİ

Tavabaşı Aşağı Mağara'nın kuzeydoğuya bakan cephesindeki kaya resimleri büyük mağaraya doğru ilerleyen yol boyunca doğu-batı doğrultulu olarak ana kaya yüzeyi üzerinde görülür durumdadır. Resimsel anlatımların bulunduğu bu alanın kaya resimleri için uygun hale getirilmesi amacıyla yüzeyin kabaca tıraşlandığı da gözlemlenmiştir (Res. 6). Mağara yerleşiminin önündeki korunaksız kaya yüzeyinde bulunan söz konusu resimler binlerce yıldır özellikle yağmur, kuvvetli güneş ışığı, nemli kaya yüzeyi ve bu etkenlere bağlı olarak kaya yüzeyinin parçalanması gibi olumsuz pek çok doğal tahribata maruz kalmıştır. Ayrıca mağaraların çobanlar tarafından sığınak amacıyla kullanılması da tahribatın etkilerini arttırmış ve kaya resimleri bugün büyük oranda zarar görmüştür.

Günümüze kadar ulaşabilen kaya resimleri yoğunlukla soluk bir boya dokusu gösterir. Genel olarak şematik bir üslupla verilen anlatımlarda çoğunlukla kırmızı rengin tercih edildiği, sadece tek bir alanda sarı rengin de kullanıldığı görülmüştür. Resimlerin tamamlanamadığı alanlarda gri gibi daha açık tonların da kullanıldığı tahmin edilmektedir. Tahribata rağmen genel hatlarıyla takip edilebilir durumdaki kaya resimleri içerik olarak kısmen de olsa çözümlenebilmesine olanak sağlamıştır (Res. 7-9). Kaya yüzeyine yerleştirilme durumları göz önünde bulundurularak dokuz farklı küme içerisinde değerlendirilen kaya resimleri başlangıç grubundan itibaren sırasıyla doğal peyzaj, mekan, soyut anlatımlar, insan ve hayvan anlatımlarını içermektedir. Ayrıca ikonografik olarak anlaşılır durumda olan bu konuların yanında tam olarak tanımlanamayan soyut ve düzensiz çizgisel anlatımlar da bu kümeler içerisinde yer almaktadır. Söz konusu resimsel anlatımlar içerisinde bir konu birlikteliği saptamak güçtür. Ancak özellikle altıncı kümeden sonra başlayan insan betimlemelerinin olduğu alanların mekan ve hayvan figürleri ile birlikte resmedilişi göz önünde bulundurulduğunda, bu tasvirlerin günlük yaşama dair bazı anlatımları içerdiğini söylemek mümkündür. Ayrıca sekizinci resim kümesi içerisindeki sahnenin en sonunda yer alan, boyut ve biçem olarak diğer insan resimlerinden rahatlıkla ayrılabilen figürün de tanrısal bir karakteri temsil edebileceği düşünülmektedir (Res. 10).

Res. 6. Tavabaşı Aşağı Mağara Girişi ve Aşınmış Düz Yüzeye Sahip Ön Cephesi / *Façade of the Lower Cave with Rock Paintings at Tavabaşı.*

Res. 7. Tavabaşı Aşağı Mağara Cephe Çizimi ve Kaya Resimlerinin Konumu /
Drawing of the Façade of Lower Cave Showing Locations of Rock Paintings.

Res. 8. Tavabaşı Aşağı Mağara Cephesindeki Kaya Resimleri (Dokuz resim kümesi halinde) /
Drawings of the Motifs on the Façade of Lower Cave (in nine figure groups).

Res. 9. Tavabaşı Aşağı Mağara Cephesindeki Kaya Resimlerinin Renklendirilmiş Hali /
Computer-Based Coloring of Rock Paintings on the Façade of Lower Cave.

Res. 10. Tavabaşı Aşağı Mağara Cephesindeki 8. Resim Kümesi: Yalnız İnsan Tasvirleri / *Human Figures in Group 8 on the Façade of Lower Cave.*

3.1. İnsan Tasvirleri

Kaya resimlerinin en belirgin anlatımını oluşturan insan şeklindeki betimlemeler doğu-batı doğrultulu resim sırasının orta aksına denk gelen altıncı kümeden itibaren görülmektedir. İnsan figürü olarak tanımlanan anlatımlar toplam altı adet insan resminden oluşmaktadır. Söz konusu anlatımlar 8. ve 9. resim kümelerinde olduğu gibi yalnız figürler (Res. 10, 13), 6. ve 7. resim kümelerinde olduğu gibi grup anlatımları (Res. 11-12), ya da 7. resim kümesinde olduğu gibi insan-hayvan grupları şeklinde karşımıza çıkmaktadır (Res. 12). Genelde ayakta duran ve cepheden ya da profilden verilmiş anlatımlardan oluşan insan betimlemeleri şematik bir üslupla resmedilmiştir. Dik bir çizgiyle belirtilen baş ile gövde üzerinde iki yana açılan çizgisel kollar ve aynı stille ters "U" formunda belirtilen ayaklar figürlerin genel yapısını oluşturmuştur. Ancak bu figürlerin bazılarında kol ve bacak detaylarının oluşturulmasında küçük farklılıklar dikkat çekmektedir. İnsan betimlemelerinin boyutları 8 numaralı resim kümesinde yer alan ve yüksekliği 31 cm olan tanrısal anlatım dışında, 15-18 cm arasında değişkenlik göstermektedir. Kendi içlerinde boyama stiline sahip olan bu figürlerin cinsel uzuvları belirtilmemiştir. Ancak Latmos ve Beldibi mağara resimleri gibi benzer örneklerle yapılan karşılaştırmalar sonucunda bir cinsiyet ayrımı yapmak mümkündür[8]. Buna göre 7 ve 9 numaralı resim kümelerinde (Res. 12-13) içerisinde ayakta yalnız ya da bir hayvan betimlemesi ile bağlantılı olarak duran figürlerin erkekleri sembolize ettiği; 6 numaralı küme içerisinde yer alan, boyut ve stil olarak diğer örneklerden farklı verilmiş figürün ise (Res. 11) bir kadını betimlediği düşünülmektedir.

[8] Peschlow-Bindokat 2006.

Res. 11. Tavabaşı Aşağı Mağara Cephesindeki 6 Numaralı Resim Kümesinde İnsan Figürü / *Human Figure in Group 6 on the Façade of Lower Cave.*

Res. 12. Tavabaşı Aşağı Mağara Cephesindeki 7. Resim Kümesi: Grup Halinde İnsan Tasvirleri ve Hayvan Figürleri / *Human and Animal Figures in Groups in Group 7 on the Façade of Lower Cave.*

Res. 13. Tavabaşı Aşağı Mağara Cephesindeki 9. Resim Kümesi: Yalnız İnsan Tasvirleri / *Human Figures in Group 9 on the Façade of Lower Cave.*

Sekiz numaralı küme içerisinde yer alan ve yüksek tutulmuş boyutuyla diğerlerinden ayrılan figür belirgin kafa yapısı, iri betimlenmiş gövdesi, yanlara açılan yay biçimli kolları ve ellerinde tuttuğu spiral formlu sembollerle (yılan?) diğer insan betimlemelerinden ayrılmaktadır (Res. 10). Erkek anlatımları olarak yorumlanan diğer resimlerden belirgin biçimde ayrılan bu figürün bir kadın betimlemesi olması olasılığı yüksektir. Ayrıca figürün boyutunun diğer örneklerden daha büyük tutulması ve konum olarak da resim kompozisyonunun en sağında yer alarak diğer anlatımlara yönlendirilmesi tanrısal bir karakterde olmasıyla açıklanabilir. Diğer yandan özellikle altıncı kümeden sonra betimlenmiş insan ve insan-hayvan anlatımlarının bu figüre doğru yönlendirilmiş olmaları da oldukça dikkat çekicidir.

3.2. Hayvan Figürleri

İnsan betimlemelerinden sonra Tavabaşı mağarası kaya resimlerinin en dikkat çekici anlatımlarını hayvan tasvirleri oluşturmaktadır. Genel kompozisyon içerisinde 6 ve 7 numaralı resim kümelerinde tekil ya da insanlarla bağlantılı olarak betimlenen hayvan figürleri Tavabaşı kaya resimlerinin şematik karakterine uygun biçimde profilden ve çizgisel bir üslupla verilmiştir (Res. 12). Düz çizgisel bir gövde, bu gövde üzerinde yükselen boyun ve boyundan öne doğru uzanan yine düz bir çizgiyle gösterilmiş baş, hayvan figürlerinin genel karakteristiğini oluşturmaktadır. Ayrıca 7 numaralı resim kümesinde yer alan iki hayvan betiminde olduğu gibi gövdeden dışa uzatılan çizgiyle bazı örneklerde kuyruk vurgusunun da yapıldığı gözlemlenmiştir. Hayvan anlatımlarının yüksekliği 10-15 cm, genişlikleri ise 10-19 cm arasında değişmektedir. Genelde hayvanlar iki ayaklı olarak resmedilmiştir. Sadece bir hayvan betimlemesinde dört ayak gösterilmiştir. Olasılıkla bir hareketin vurgulandığı bu anlatımda hayvan figürünün ayakları üçgen formunda açılarak betimlenmiştir. Hayvan anlatımları içerisinde dikkat çeken diğer bir unsur da özellikle 7 numaralı resim kümesi içerisinde yer alan hayvan figürleri gövdelerinin orta aksından yükselen düz çizgidir. Hayvan anatomisiyle bağlantısı olmadığı açıkça görülen bu dik çizgilerin şematik biçimde verilmiş insan tasvirlerini sembolize ettiği düşünülmektedir. Genel kompozisyon içerisinde insan ve mekan anlatımlarıyla iç içe hayvan üstünde insan, hayvanın yanında insan ya da tekil olarak betimlenen hayvan figürlerinin bir avdan ziyade günlük yaşam içerisindeki yerleri burada vurgulanmış olmalıdır. Hayvan resimlerinde türlerine yönelik detayların çok az verildiği görülür. Ancak bazı örneklerde anlatım tarzlarından faydalanılarak bir tahmin yapmak mümkündür. Örneğin 6 numaralı resim kümesi içerisinde insan figürüyle yan yana verilen boynuzlu hayvanın bir yaban keçisi olduğu tahmin edilmektedir.

3.3. Doğal Peyzaj Anlatımları

Kaya resimlerinin doğu yöndeki başlangıç noktasında yer alan ilk küme içerisindeki anlatım birbiriyle bağlantılı iki farklı konudan oluşmaktadır. Betimlemelerin ilkinde kısmen dağınık boyama kalıntılarıyla takip edilebilen ve genel kontur çizgilerinden kütlesel bir anlatım olduğu anlaşılan bir tasvir söz konusudur (Res. 14). Bu kütlesel tasvirin üst çizgisinden itibaren, 37,5 cm genişliğinde devam ettiği gözüken ve sadece noktalama işaretleriyle vurgulanan ikinci bir resim alanı oluşturulmuştur. Bazı yerlerde düzensiz olmakla birlikte, genelde üst üste üç nokta şeklinde oluşturulan bu kuşak geniş bir yay çizerek açılır. Boyamanın genişlediği noktalı alanın sonuna doğru bazı yerlerin kesik ve dağınık çizgilerle sonlandırıldığı görülür. Anadolu'da Neolitik Dönemde Çatalhöyük ve daha sonra Kalkolitik Dönemde Norşuntepe gibi yerleşimlerin duvar resimlerinde görülen doğal peyzaj anlatımlarının karakteristik bir biçimde noktalı olarak vurgulandığı bilinmektedir[9]. Her iki örnek ışığında Tavabaşı kaya resimlerinin başlangıç noktasındaki bu anlatımın bir dağlık bölgeyi sembolize ettiği düşünülmektedir.

3.4. Mimari Betimlemeler

Tavabaşı kaya resimleri içerisindeki diğer bir grubu mimari anlatımlar olduğu düşünülen betimlemeler oluşturmaktadır (Res. 15-16). Genellikle insan ve hayvan kompozisyonlarıyla birlikte üçüncü kümeden itibaren karşılaştığımız bu betimlemeler farklı mimari formlarda verilmiştir. Bu anlatımların ilkinde, üçüncü grup içerisinde yer alan ikiye bölünmüş dikdörtgen formlu yapılar öne çıkmaktadır (Res. 15). Dalgalı çizgilerle bir köşesi apsidale yakın verilen 10 x 13 cm ölçülerindeki bu yapıların içerisinde aynı zamanda düzensiz konumlandırılmış noktaların yer aldığı da görülür. Büyük olasılıkla bu noktalarla mekan bölümlemesi oluşturulmuştur. Mimari anlatım olduğu düşünülen diğer bir grup ise altıncı kümede yer almaktadır (Res. 16). 12 x 10 cm ölçülerinde kare planlı iki örnekten oluşan mimari anlatımlarda dikkat çekici olan, bu yapıların üst kısmında üçe bölünmüş küçük mekanlar bulunmakta ve diğer örneklerdeki noktalı bölümlemeler burada tercih edilmemiştir. Mimari anlatımlar içerisinde en dikkat çekici örnek 7 numaralı resim kümesinde verilmiştir. Alanın en üst noktasında konuşlanan betimleme diğer örneklerden farklı olarak mimari plandan ziyade bir cephe görüntüsünü içermektedir (Res. 12). Buna göre altta dikdörtgen bir mekan ve bu mekan üzerinde elips formuna yakın, iç kısmı düzensiz çizgilerle belirtilmiş bir örtü sistemi dikkat çekmektedir. Neolitik Dönemden itibaren kullanılan yapı kavramının bölgede nasıl algılandığı konusunda önemli veriler sunan bu resimle, olasılıkla basit bir kerpiç düzeneğiyle oluşturulmuş ve bitki dallarıyla örtülü bir üst döşeme sahip konutlar vurgulanmıştır.

Res. 14. Tavabaşı Aşağı Mağara Cephesindeki 1 Numaralı Resim Kümesi: Doğal Peyzaj Anlatımı / *Landscape Narrative in Group 1 on the Façade of Lower Cave.*

[9] Hodder 2006: 162-63, Res. 67.

Res. 15. Tavabaşı Aşağı Mağara Cephesindeki 3 Numaralı Resim Kümesi: Mimari Betimlemeler / *Architectural Narrative in Group 3 on the Façade of Lower Cave.*

Res. 16. Tavabaşı Aşağı Mağara Cephesindeki 6 Numaralı Resim Kümesi: Mimari Betimlemeler / *Architectural Narrative in Group 6 on the Façade of Lower Cave.*

3.5. Soyut Resimler

Res. 17. Tavabaşı Aşağı Mağara Cephesindeki 5 Numaralı Resim Kümesi: Soyut Resimler / *Abstract Figures in Group 5 on the Façade of Lower Cave.*

Kaya resimleri içerisinde soyut düşünceye işaret eden farklı biçimlerdeki tasvirler de kullanılmıştır. Spiraller, özensiz daireler, düzensiz çizgi kümeleri ve stilize geometrik motifler olarak gruplanan bu anlatımların hemen hemen her küme içerisinde tercih edildiği görülür. Resim kompozisyonu içerisinde özellikle 3 ve 6 numaralı resim kümeleri arasında yoğunluk gösteren anlatımlar arasından en dikkat çekici olanı farklı boyutlarda resmedilen spiral betimlemeleridir (Res. 17). Başlangıç noktaları hem düz çizgiyle, bazı örneklerde ise içi boş bir yuvarlak şeklinde betimlenen spiraller genellikle iki sarmal yaptıktan sonra bitiş çizgileriyle başka figürlere bağlanmıştır. Spiral betimlemeleri dışında 5 ve 6 numaralı resim kümeleri içerisinde kullanılan bir başka anlatımı ters "U" formunun ortasına eklenen üçüncü çizgiyle şematik betimler oluşturur (Res. 8-9). Diğer tasvirlerden bağımsız biçimde resmedilen bu şekiller stilize edilmiş el figürlerini anımsatmaktadır. Ancak küme kompozisyonu içerisinde diğer anlatımlarla olan bağlantısı anlaşılamamıştır. Benzer şekillere Göller Bölgesi boyalı seramikleri üzerinde sıkça rastlanılır ve bu betimlemeler genel olarak soyut ve fantastik anlatımlar olarak yorumlanmaktadır. Tavabaşı kaya resimleri içerisinde sıkça tasvir edilen bir başka soyut figür, düz bir çizginin karşılıklı iki tarafına kısa çizgiler atılarak oluşturulan "tarak" formuna benzer motifidir. 3, 4, 5 ve 7 numaralı resim kümeleri içerisinde tercih edilen bu motif çoğunlukla bağımsız olarak tasvir edilmiş olmasına rağmen, beşinci küme içerisinde olduğu gibi spiral betimlemeleriyle bağlantılı olarak da kullanılmıştır. Farklı kümeler içerisinde bu motifin yatay, çapraz ya da dikey konumlarda yerleştirilmiş olması da dikkat çekicidir. Özellikle yedinci küme içerisinde yer alan örnek diğer benzerlerinden boyutu ve genel yapısındaki farklılıklarla ayrılmaktadır. 13 x 24 cm ölçülerindeki motif dikey bir biçimde betimlenmiş olup uzun dikdörtgen gövde yapısı üzerine karşılıklı yerleştirilen yatay çizgilerden oluşturulmuştur. Ayrıca bu motif resim kompozisyonu içerisinde hayvan betimlemelerinin tam karşısına yerleştirilmiştir. Söz konusu motifin insan, hayvan ve mekân anlatımlarıyla birlikte kullanılmış olması bunun da bir hayvan figürü olabileceğini düşündürmektedir. Bunlardan başka kaya resimleri içerisinde karışık çizgi ve düzensiz noktalarla oluşturulmuş betimlemeler gibi içerikleri tam olarak anlaşılamayan pek çok soyut resimsel anlatım da bulunmaktadır.

4. SONUÇ

Tlos Antik Kenti teritoryumunda sürdürülen arazi araştırmaları esnasında Arsaköy yakınlarındaki Tavabaşı Mevkii'nde tespit edilen iki mağaradan birisi olan Aşağı Mağara, giriş cephesi üzerinde bulunan kırmızı boya ile yapılmış kaya resimleri Batı Anadolu kaya resim sanatı ile bağlantılı olan bilgilerimize yeni katkılar sağladığı görülmektedir. Genellikle Latmos Dağları çevresinde varlığına sıklıkla rastladığımız benzer kaya resimlerinin temsil ettiği bir geleneğin böylece güneye doğru Likya Bölgesi'ne kadar uzandığı da anlaşılmaktadır. Tavabaşı Aşağı Mağara kaya resimlerinde tespit edilen insan, hayvan, mimari ve doğa tasvirleri dışındaki bir takım soyut betimlemeler bölgenin prehistorik dönem insanlarının sanat anlayışı ve düşünceleri konusunda değerli bilgiler sunmaktadır. Burada ön plana çıkarılması ve cevaplanması gereken soru kaya resimlerine sahip Tavabaşı Aşağı Mağaranın ne amaçlı kullanıldığı konusudur. Diğer bir deyişle bu tür mağaraların açık hava tapınımı ile ilgili kült yerleşimleri olup olmadığı sorusu cevap bekleyen önemli bir tespittir. Genellikle mağara tipi yerleşimlerin periyodik olarak kullanıldığı yönünde önemli arkeolojik teoriler olmasına rağmen Tavabaşı Aşağı Mağaranın yıl boyu mu yoksa yılın belirli günlerinde kullanılıp kullanılmadığı sorusuna bu aşamada cevap vermek zordur. Ancak Aşağı Mağaranın içinde yapılan sondaj çalışması esnasında bu mağaranın Orta Kalkolitik Dönemde, 300 yılı aşkın bir süre boyunca kesintisiz olarak kullanıldığı anlaşılmıştır. Böylece Tavabaşı Mağarası kaya resimlerinin mağaranın ana kullanım dönemi olan Orta Kalkolitik Döneme ait olabileceği düşünülmektedir.

TEŞEKKÜR

Bu makale TÜBİTAK tarafından desteklenen 111K227 numaralı bilimsel amaçlı araştırma projesi kapsamında yapılan arazi araştırmaları sonucunda oluşturulmuştur.

KAYNAKÇA

ESLICK, C. 1980.
"Middle Chalcolithic Pottery from Southwestern Anatolia"; American Journal of Archaeology 4: 5-14.

ESLICK, C. 1992.
Elmalı-Karataş I. The Neolithic and Chalcolithic Periods: Bağbaşı and the Other Sites. Bryn Mawr.

HODDER, I. 2006.
Çatalhöyük Leoparın Öyküsü: Türkiye'nin Antik Kasabasının Gizemleri Günışığına Çıkıyor. İstanbul.

KORKUT, T. 2012.
"Tlos 2010 Kazı Etkinlikleri", 33. Kazı Sonuçları Toplantısı Ankara: 453-474.

KORKUT, T. 2013.
"Tlos 2011 Kazı Etkinlikleri", 34. Kazı Sonuçları Toplantısı Ankara: 189-204.

KORKUT, T. 2014.
"Tlos 2012 Kazı Etkinlikleri", 35. Kazı Sonuçları Toplantısı Ankara: 103-118.

KORKUT, T. 2015.
Tlos. Akdağların Yamacında Bir Likya Kenti. İstanbul.

KORKUT, T/IŞIN G/TAKAOĞLU, T. (baskıda)
"Cave Habitations in Lycia: The Case of Tavabaşı near Tlos", Communities in Transition: The Circum-Aegean Later Neolithic Stage (ca. 5000/4800-3200/3000 BC) (Eds. S. Dietz/M. Mavridis/Z. Tankosiç/T. Takaoğlu). Athens.

MELLINK, M.J. 1975.
"Excavations at Karataş-Semayük and Elmalı", American Journal of Archaeology 79: 349-355.

PESCHLOW-BINDOKAT, A. 2006.
Tarih Öncesi İnsan Resimleri – Latmos Dağlarındaki Prehistorik Kaya Resimleri. İstanbul.

TAKAOGLU, T/KORKUT, T/ERDOĞU, B/IŞIN, G. 2014.
"Archaeological Evidence for Ninth and Eighth Millennia BC at Girmeler Cave near Tlos in SW Turkey", *Documenta Praehistorica* 41: 11-118.